

Сушицька Т. М.

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності D1 Облік і оподаткування

Науковий керівник – Гайдучок Т. С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ОБЛІКОВО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД

Бухгалтерський облік основних засобів в Україні ґрунтується на вимогах НП(С)БО 7, де одиницею обліку виступає інвентарний об'єкт, а інформація про первісну вартість, амортизацію, ремонти, модернізацію та вибуття формує основу достовірного відображення необоротних активів у фінансовій звітності [5]. Проте цифровізація змінює саму «архітектуру» цієї ділянки: облік поступово переходить від фіксації операцій до управління даними про актив у реальному часі та під потреби менеджменту [4; 6].

Сучасні дослідження з цифрової трансформації бухгалтерського обліку підкреслюють, що автоматизація, електронний документообіг, хмарні технології та аналітичні платформи підвищують швидкість і точність обробки даних, а також зміщують акцент роботи бухгалтера в бік контролю й аналітики [4]. Для основних засобів це означає, що «аналітика» має охоплювати не тільки бухгалтерські виміри (вартість, амортизація), але й управлінські: завантаженість, простої, витрати на ТО/ремонт, енергоспоживання, ризики втрат, відповідальність підрозділів, окупність інвестицій [1; 3].

Отже, у цифровому середовищі аналітичний облік основних засобів доцільно трактувати як систему деталізованих даних про актив, інтегровану з бізнес-процесами, яка забезпечує:

- ✓ ідентифікацію активу (інвентарний номер/QR/RFID/геомітка);
- ✓ можливість відстеження операцій протягом життєвого циклу (надходження → введення в експлуатацію → ремонт/модернізації → переоцінка/знецінення → вибуття);
- ✓ контроль відповідальності (МВО, центр витрат, підрозділ, проєкт);
- ✓ управлінську аналітику (визначення економічної віддачі капіталізованих активів, «вартість володіння» тощо).

У практиці підприємств облік операцій із надходження, ремонту, амортизації, переоцінки та вибуття основних засобів створює найбільше ризиків помилок, що посилює потребу в якісному внутрішньому контролі [1; 3]. Цифрове середовище дає інструменти, щоб «вбудувати» контроль у сам процес формування аналітичних даних, але для цього необхідно правильно налаштувати розрізи аналітики [3].

Практично значущими є такі розрізи аналітичного обліку основних засобів (як у ERP, так і в регламентованих системах):

1. Об'єктний рівень: інвентарний об'єкт + паспорт активу (модель, серійний номер, дата введення, строк корисного використання, метод амортизації, місце експлуатації).
2. Організаційний рівень: МВО, підрозділ, центр відповідальності/центр витрат.
3. Процесний рівень: події життєвого циклу (ремонт поточний/капітальний, модернізація, переміщення між підрозділами, консервація).
4. Фінансово-управлінський рівень: джерело фінансування/інвестиційний проєкт, бюджет активу, план-факт витрат на утримання.

5. Ризиковий рівень: «контрольні точки» (ліміти ремонтів, пороги капіталізації, критерії суттєвості, ознаки зловживань, доступи/ролі).

Такі розрізи важливо не просто «завести» в довідниках, а прив'язати до електронних первинних документів (акти введення/переміщення/ремонт/списання, дефектні відомості, акти інвентаризації). У такій логічній послідовності аналітичний облік стає спільною мовою для бухгалтерії, технічних служб і менеджменту: технічні параметри й фактичні події одразу формують фінансовий результат та управлінські звіти.

Дослідження внутрішнього контролю в умовах цифровізації наголошують, що ефективні моделі поєднують ризикоорієнтований підхід, визначення контрольних точок, автоматизацію контролю в інформаційних системах та постійний моніторинг показників [3; 4]. Для ділянки основних засобів, на нашу думку, це перехід від епізодичних перевірок до контролю в режимі близькому до реального часу, коли система сигналізує про відхилення ще до закриття періоду.

На практиці контроль основних засобів доцільно вибудовувати за логікою «ризик → контроль → доказ»:

- ✓ ризик невірної оцінки первісної вартості: автоматизовані правила включення витрат у капітальні інвестиції; контроль обов'язкових реквізитів документа; звірка з договорами та платежами;

- ✓ ризик помилок амортизації: системні перевірки методу, строку, групи основних засобів; блокування ручних змін без погодження; аудит-трейл змін параметрів;

- ✓ ризик «розмивання» витрат ремонтів: чіткі критерії капіталізації/витрат періоду; погодження дефектних відомостей; ліміти та маршрути узгодження;

- ✓ ризик втрат/неіснування активу: цифрова інвентаризація (QR/RFID), фото- та відеофіксація, геоприв'язка; аналітика «актив без руху/без відповідального/без місця»;

✓ ризик шахрайства під час вибуття: розмежування доступів (ініціатор–погоджувач–виконавець), контроль підстав списання, звірка з реалізацією/демонтажем/утилізацією.

У підсумку цифровий внутрішній контроль основних засобів має бути не «надбудовою», а частиною процесу: контрольні правила вбудовуються у маршрути документів і права доступу, а контрольні звіти формуються автоматично.

Окремим викликом для українських підприємств стали й інвентаризаційні процедури в умовах воєнного стану та обмеженого доступу до активів. Наукові дослідження обґрунтовують необхідність адаптації традиційних інвентаризаційних процедур і розширення застосування цифрових інструментів, зокрема фото- та відеофіксації, електронних описів, хмарних платформ і дистанційних засобів підтвердження наявності та стану активів [2]. У цьому контексті інвентаризація основних засобів перетворюється на складову управління ризиками активів і забезпечення доказовості фінансової інформації [2; 1].

Для обліку основних засобів це принципово з двох причин. По-перше, інвентаризація є головним доказом існування активу, що прямо впливає на якість фінансової звітності. По-друге, саме основні засоби мають значну вартість, а отже ризики знецінення, втрат чи пошкоджень є суттєвими для управління. У цифровому середовищі інвентаризаційний блок варто розглядати як частину управління ризиками активів, де процес документування (електронні описи, акти, медіафайли, електронні підписи, лог доступів) формує «цифровий слід» і підсилює контрольну функцію обліку.

Обліково-управлінський підхід передбачає, що дані аналітичного обліку основних засобів повинні «працювати» в управлінні. У межах сучасних моделей внутрішнього контролю важливо оцінювати результати контролю через показники (KPI) та моніторинг відхилень, а цифрові системи дають змогу робити це системно. На рівні основних засобів доцільними є KPI: коефіцієнт

завантаженості, простої, частота аварій/ремонтів, витрати на ТО на одиницю виробітку, частка «застарілих» основних засобів, співвідношення витрат на ремонти до балансової/відновної вартості, фактичний строк експлуатації проти нормативного.

Саме така аналітика дозволяє пов'язати бухгалтерські рішення (метод амортизації, капіталізація витрат, переоцінка, облікові оцінки) з управлінськими:

- ✓ коли модернізація економічно доцільна (і має бути відображена як поліпшення/збільшення майбутніх вигід);
- ✓ коли ремонт перетворюється на «хронічну витрату» і доцільніше планувати заміну;
- ✓ які підрозділи формують найбільшу вартість простоїв і як це впливає на собівартість та фінансовий результат.

Цифрове середовище радикально підсилює потенціал аналітичного обліку основних засобів: воно забезпечує деталізацію, простежуваність операцій і доказовість даних, а також створює основу для ризикоорієнтованого внутрішнього контролю. Практична цінність підходу полягає у поєднанні:

- 1) коректної аналітичної моделі основних засобів (паспорт активу + центри відповідальності + події життєвого циклу);
- 2) автоматизованих контрольних правил у системі;
- 3) управлінських KPI, що перетворюють облік основних засобів на інструмент управління активами.

У сучасних українських умовах додаткову роль відіграє цифрова підтримка інвентаризації та відновлення доказової бази щодо стану активів, зокрема за обмеженого доступу.

Таким чином, у ході дослідження встановлено, що в умовах цифровізації аналітичний облік основних засобів трансформується з інструменту фіксації вартості та амортизації у комплексну обліково-управлінську систему, орієнтовану на підтримку управлінських рішень і внутрішнього контролю. Обґрунтовано, що цифрові технології забезпечують багатовимірну аналітику

основних засобів за об'єктними, організаційними, процесними та ризиковими розрізами, підвищуючи простежуваність життєвого циклу активів і доказовість облікових даних.

Доведено, що вбудований ризикоорієнтований внутрішній контроль у цифрових облікових системах дозволяє своєчасно виявляти відхилення в оцінці, амортизації, ремонтах та вибутті основних засобів, зменшуючи ймовірність помилок і зловживань.

Практична цінність обліково-управлінського підходу полягає у використанні даних аналітичного обліку для оцінювання ефективності використання активів, обґрунтування рішень щодо модернізації чи заміни основних засобів та підвищення прозорості управління необоротними активами підприємств у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Даценко Г. В., Кудирко О. М., Лобачева І. Ф. Особливості обліку та внутрішнього контролю операцій з основними засобами підприємства. *Таврійський науковий вісник. Сер. Економіка*. 2023. Вип. 15. С. 278–287. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.35>
2. Колісник О. П., Агафонцева А. А., Купріянова А. О. Особливості проведення інвентаризації активів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-9>
3. Винницький Т. І. Внутрішній контроль бізнес-процесів дистрибуційної компанії: методичний аспект. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-134>
4. Мороз А. О. Трансформація бухгалтерського обліку під впливом розвитку цифрових технологій. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2024. Т. 9, № 2. С. 413–419. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-71>

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : наказ М-ва фінансів України від 27 квіт. 2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

6. Про продовження строку реалізації Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами... : Розпорядження КМУ від 13 трав. 2025 р. № 464-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-2025-%D1%80#Text>